

Маргарита Колеснікова

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

На етапі модернізації системи вищої освіти в Україні важливого значення набуває якість підготовки випускників педагогічних вишів на рівні міжнародних вимог. Час вимагає від педагога конкурентоспроможності, професійної компетентності, яка визначається не тільки системою засвоєних теоретичних знань, а й ефективним креативним застосуванням набутих практичних навичок і вмінь. Реалізація нових векторів розвитку вищої і загальної середньої освіти потребує використання у навчально-виховному процесі інноваційних педагогічних технологій; творчого пошуку нових наукових концепцій, теорій, наукових підходів і принципів освіти; суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання і виховання підростаючого покоління; інновацій в управлінні педагогічним процесом.

В умовах інформатизації суспільства, стрімкого розвитку цифрових технологій сучасна школа втрачає монопольне право на освіту, а вчитель перестає бути єдиним носієм знань, проте він не втрачає своєї високої професійної місії – виховання майбутніх громадян України, здатних розбудувувати прогресивно розвинену країну у світовій спільноті.

У Законі України «Про освіту» (2017 р.) визначено мету загальної середньої освіти, яка полягає у всебічному розвитку дитини як особистості та найвищої цінності суспільства; її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей; формуванні цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей; вихованні відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству.

Критерієм ефективної професійної підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти є сформована професійна компетентність як складна взаємодія професійних і особистісних характеристик.

Особистість вчителя, його професійні якості привертала увагу вчених на всіх етапах розвитку педагогічного знання. У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено методолого-теоретичне підґрунтя та визначено методичні засади компетентнісного підходу в системі вищої та загальної середньої освіти та висвітлено у працях учених В. Байденко, Н. Бібік, І. Зимньої, І. Зязюна, І. Єрмакова, І. Колесникової, Н. Кузьміної, В. Лозової, А. Маркової, К. Митрофанова, Л. Мітіної, І. Міщенко, О. Пометун, А. Хуторського та інших.

Окремі аспекти проблеми здійснення ефективної розумової діяльності вчителя на основі формування в нього критичного мислення розглядалися у дослідженнях Д. Клутора, А. Кроуфорда, М. Ліпмана, Р. Пауля, Ф. Станкато, Р. Стенберга, П. Щедровицького та інших.

Метою нашого наукового пошуку є з'ясування ролі розвитку критичного мислення майбутнього вчителя історії як показника якості його професійної підготовки.

Якість професійної підготовки майбутнього вчителя історії визначається високим рівнем професійної компетентності, науково-пошукових дослідницьких здібностей, творчим потенціалом у вирішенні завдань навчання і виховання учнів, стійкою орієнтацією на систематичний професійний та особистісний саморозвиток.

Аналіз наукових джерел [1; 2; 3; 4], вивчення досвіду роботи вчителів історії та суспільних дисциплін, вимог до їх професійної майстерності, умінь та навичок дає нам змогу розглядати професійну компетентність вчителя як інтегроване професійно-особистісне утворення, у якому внутрішні ресурси його особисті, якості та здібності

виступають джерелом і критерієм ефективної професійної діяльності в системі освіти. Професійно компетентний вчитель володіє комплексом професійно значущих якостей, має високий рівень науково-теоретичної, методичної й практичної підготовки; має здатність до творчої педагогічної діяльності, організації й здійснення ефективної взаємодії з учнями на рівні співпраці й співтворчості; відкритий до впровадження у навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій.

Навчальний предмет «історія» дає можливість сформувати в учнів базові цінності, які складають основу життя суспільства. Історична освіта виховує необхідні якості для життя в сучасному суспільстві: широта мислення та світогляду, толерантність, громадянська сміливість, творча уява тощо. Вивчення історії надає можливість усвідомити себе не лише представником певної країни і регіону, але і громадянином Європи та Світу [4].

На уроках історії вчитель у процесі навчальної взаємодії разом з учнями здійснює багатофакторний аналіз історичних явищ і подій, який дозволяє виявити причини, суттєві зв'язки й наслідки складного процесу історичного розвитку цивілізації. Це свідчить про рефлексивний і смислотворчий характер пізнавальної діяльності учнів на уроках, розвиток у них критичного мислення. «Технологія критичного мислення заснована на творчому співробітництві учня й учителя, на розвитку аналітичного підходу до будь-якого матеріалу, визначення проблеми та пошук напрямів її розв'язання» [3, с. 84].

Суспільний досвід свідчить, що люди, які володіють критичним мисленням, базують свої судження на доказах, перемагають сумніви, вміють ставити запитання, шукають міжпредметні зв'язки, виокремлюють головне, аналізують твердження, інтелектуально незалежні, не піддаються маніпуляціям, враховують альтернативні точки зору, синтезують здобуті знання. Вони вміють робити правильні висновки, приймати виважені рішення.

Вважаємо, що навички дослідницького шляху засвоєння знань не можуть формуватися тими, хто сам нічого не досліджував, не стикався з самостійним пошуком істини, не планував його, не аналізував інформації, чи предметніше: не створював шкільний музей, не організовував роботу пошукового загону, не брав участі у шкільній археологічній експедиції. Тому сьогоденні компетентності вчителя-історика – це, насамперед, компетентності вчителя-дослідника, вчителя-майстра з креативним та критичним типом мисленнєвої діяльності.

Враховуючи, що вчитель історії викладає у школі також суспільні дисципліни: основи правознавства, філософії, громадянську освіту тощо, «актуальність і необхідність формування спеціально-предметних компетентностей зростає у геометричній прогресії» [2, с. 88-89].

Критичне мислення формує самооцінку, самоповагу, вчить самостійно міркувати. «Навчання без міркування – марна праця», – стверджував Конфуцій.

«Сьогодні науковці та вчителі в Україні використовують методи та стратегії технології розвитку критичного мислення, узагальнюють теоретичні положення та набувають власний практичний досвід. Серед них варто виділити Н. Дементієвську, О. Пометун, І. Сущенко, О. Тягло, С. Терно та ін.» [1, с. 4].

У західній педагогіці одними з основоположників напрямку досліджень з проблеми розвитку критичного мислення особистості вважаються Д. Зіглер, А. Кроуфорд, М. Ліпман, К. Мередит, Р. Пауль та ін., результати досліджень яких свідчать про те, що критичне мислення – це такий тип мисленнєвої діяльності особистості, за якого особлива увага надається умінню формулювати самостійні твердження й думки та ґрунтовно їх аргументувати, де інформація виступає відправним, а не кінцевим пунктом мисленнєвого процесу. Тому під критичним мисленням ми розуміємо не негативне ставлення особистості до всього оточуючого, а наукову оцінку

позитивних та негативних рис дійсності, виважений розгляд різноманітних підходів до розв'язання проблеми.

Безумовно, вивчення історії – це не пасивне засвоєння фактів, імен, дат і місць подій. Це процес активного пізнання та критичного мислення, який спирається на багатофакторний аналіз історичного минулого людства. Якщо вчитель професійно викладає історію, то в учнів розвиваються уміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати та оцінювати вивчене.

Саме критичне мислення дає змогу майбутнім учителям суспільних наук, вчителям історії, що працюють в закладах загальної середньої освіти визначати зміст й специфіку процесу фахового підвищення кваліфікації, що забезпечує якість й ефективність отриманих спеціальних знань, компетентностей і компетенцій для викладання нових курсів та спецкурсів з історії, які викликані часом і суспільним інтересом до історичних подій сучасності й минулого.

Прикладом може слугувати новий курс як факультативний спеціальний курс за вибором – «Історія Голокосту», що розглядає проблеми міжнаціональних відносин, толерантності, «національного питання» в країнах Європи наприкінці XIX – у XX ст., історію євреїв, передумови Голокосту в контексті всесвітньої історії та історії України [5].

Компаративний аналіз цих історичних подій і явищ на основі сучасної методології дають невичерпний матеріал, що має великий освітній та виховний потенціал. Вивчення полікультурної історії України неможливе без аналізу втрат України у Другій світовій війні, трагедії Бабиного Яру, мільйонних жертв цивільного населення, представників різних верств населення та різних національностей – українців, поляків, росіян, євреїв та інших. Поступово Голокост стає складовою українського історичного дискурсу, в чому позитивну роль відіграла українська держава.

Саме Україна стала першою на пострадянському просторі державою, що включила питання історії Голокосту до Державних програм для загальноосвітніх навчальних закладів із всесвітньої історії та історії України, визначивши головні цілі вивчення історії Голокосту:

- сприяння формуванню знань багатокультурної історії України, уявлень про міжнаціональні відносини та важливі аспекти історії різних народів України, в тому числі єврейського народу;
- вивчення історії Голокосту в контексті історії України та всесвітньої історії, розвиток історичного мислення учнів, яке передбачає загальне розуміння історичного процесу в його різноманітності й суперечності, застосування історичних знань і набутих умінь;
- сприяння формуванню національної самосвідомості та історичної пам'яті, усвідомлення значення уроків історії для сьогодення, виховання в учнів загальнолюдських духовних ціннісних орієнтацій, сприйняття ідей гуманізму та демократизму, патріотизму та толерантності, взаєморозуміння між народами на основі особистісного усвідомлення досвіду історії [5].

Яскравий приклад розвитку критичного мислення в учнів – інтегрований курс «Громадянська освіта», який є узагальненням суспільствознавчих предметів, які діти вивчають ще з початкової школи.

Курс спрямовано на формування в учнів компетентностей, що включають філософські, аксіологічні, політичні, правові, економічні, культурологічні та соціально-психологічні знання та їх критичне розуміння, практичні навички й уміння, цінності, ставлення та поведінкові установки суспільного життя. Вивчення даного навчального предмета допомагає учням здобути впевненість у собі, сформувати світоглядні орієнтири, сприяє виробленню власної життєвої філософії та самореалізації в кожній зі сфер суспільного життя.

Отже, за умов реформування змісту освіти та впровадження освітніх інновацій, технологія критичного мислення як засіб формування професійних компетентностей вчителя історії, набуває додаткової актуалізації: вона є ключовою, оскільки без розвитку критичного мислення особистості неможливе формування громадянської компетентності учнів. Саме розвиток критичного мислення забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати власну життєву позицію, уміння визначати проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання. Тільки вчитель, який сам вміє критично мислити, зможе виховати учня з критичним типом мислення.

Список використаної літератури

1. *Козира В.М.* Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально – методичний посібник для вчителів / В.М. Козира. – Тернопіль: ТОКІППО. – 2017. – 60 с.
2. *Мищенко І.О.* До питання формування професійних компетентностей учителя історії / І.О. Мищенко // Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. – Полтава. – 2011. – Випуск № 2. – С. 86-89.
3. *Потапенко Л.В.* Розвиток критичного мислення учнів та вчителів / Л.В. Потапенко // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 4 (48). – С. 84-86.
4. *Терно С.О.* Критичне мислення як інструмент проведення правоосвітніх заходів у загальноосвітніх навчальних закладах / С.О. Терно // Рідер для учителів – учасників тренінгу // <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Posibnyky/ReaderCT.pdf>
5. *Щупак І.Я.* Голокост в Україні: пошуки відповідей на питання історії / І.Я. Щупак // Навч. посіб. для учнів старших класів. – Дніпропетровськ: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2015. – 148 с.

Ілона Самчук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Реформування української освітньої системи призвело до появи актуальної проблеми створення вітчизняної системи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. По-перше, це обумовлено євроінтеграційним розвитком держави, що зумовлює врахування закордонного досвіду в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці, по-друге, розвиток системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти є стратегічним національним пріоритетом кожної держави, оскільки це безпосередньо пов'язано з розвитком економіки та суспільства.

Виділяють три елементи якості вищої освіти: якість потенціалу вищої освіти, якість процесу вищої освіти й якість результату вищої освіти. Якість потенціалу вищої освіти виражається в таких характеристиках, як якість освітнього стандарту, якість освітніх програм, якість матеріально-технічної та інформаційно-методичної бази, якість науково-педагогічних кадрів, якість викладання (навчального процесу, педагогічної діяльності), якість наукових досліджень, якість підготовки абітурієнтів і студентів, якість виховання тощо. Якість процесу вищої освіти – це якість технології освіти, використання активних форм навчання, контролю освітнього процесу, якість мотивації викладацького складу на творчість і ефективність педагогічної роботи, якість ставлення студентів до освіти, інтенсивність освітнього процесу, управління освітою, методи презентації знань. Якість вищої освіти характеризує також результат освітньої діяльності: усвідомлення професіоналізму, розпізнання й реалізація індивідуальних здібностей і особливостей, задоволення вимог споживачів, працевлаштування, кар'єра й заробітна плата, оволодіння методологією самоосвіти, наявність гарантії застосування отриманих знань і практичних навичок з вигодою для дипломованого спеціаліста.

Законом України "Про вищу освіту" , визначено якість вищої освіти як рівень